

# Simboluri ale cinstirii memoriei lui Mihai Viteazul

VIRGILIU Z. TEODORESCU

„Și vom spune deci: când se va pregăti această generație să se atingă și de această mare figură a lui Mihai Viteazul, i-aș da un singur sfat: sfatul de a deveni croică înainte de a atinge eroii“.

Nicolae Iorga<sup>1</sup>

Mihai Viteazul, omul și faptele sale au căpătat, în ani, caracter de antemergător purtător de ideal, catalizator de energii. Urmașilor le-a fost o permanentă pildă, mobilizându-i la ducerea pe mai departe a năzuințelor de înfăptuire a unității naționale. Formele de exprimare au fost diverse, fiecare răspunzând unor situații concrete cu care aceștia s-au confruntat. De la faptele de arme la cele de ctitor, de organizator de țară, mulți din cei ce au urmat să fie diriguitori ai destinului acestui popor au avut în el, permanent, un exemplu. Multe din documentele secolului al XVII-lea fac referință la anii de domnie, la modul cum a rezolvat gospodarul Mihai problema în discuție sau în litigiu. Ca un corolar al aceluși veac, considerăm ca semnificativă și realizarea lui Șerban Cantacuzino vv.<sup>2</sup>, care a apreciat ca fiind demn pentru Mihai și pentru urmași să marcheze pentru posteritate bătălia de la Călugăreni printr-o evocatoare inscripție dăltuită în piatra monumentalei cruci amplasată la loc de trecere și luare aminte. Prilejul i-a fost oferit de terminarea construcției podului peste apa Neajlovului. Crucea a fost ridicată în anul 1683, la Călugărenii Vlașcei, pentru a aminti posterității că aici s-a desfășurat bătălia de la 13/23 august 1595. Confruntarea dintre cele două armate, inegale ca număr, dotare, experiență de luptă, a fost o pilduitoare expri-

<sup>1</sup> Nicolae Iorga, *Istoria Lui Mihai Viteazul*, vol. II, Chișinău, 1992, p. 200.

<sup>2</sup> *Calendar pentru toți românii*, 1897, București, p. 115; la 2 mai 1896 Societatea „Dacia Traiană” a organizat o serbare câmpenească cu participarea câtorva sute de persoane din București și Giurgiu; *Calendarul Minerva*, 1904, p. 48, la 3 aprilie 1903, a fost anunțată inițiativa realizării unui nou monument; George Oprescu, *Știri contemporane despre artele plastice în România între 1890–1909*, în „Analecta”, III, București, 1946, p. 145, citează contribuțiile lui Alexandru Liuba și Dimo Pavelescu; Arhivele Naționale Istorice Centrale (A.N.I.C.), fond Sindicatul Artelor Frumoase (S.A.F.), dosar 8, macheta realizată de Dimo Pavelescu pentru concursul Călugăreni; *Catalogul Expoziției Tinerimea Artistică*, poziția 228, foto fragment din monumentul de la Călugăreni; „Albina”, an XV, nr. 37, 10 iunie 1912, p. 1603, la 2 iunie 1912 regele Carol I a vizitat localitatea și a ales amplasamentul monumentului realizat din inițiativa a 15 persoane din județul Vlașca; *Catalogul Salonului Oficial 1911*, poziția 331, Bălăceanu Constantin, *Lupta de la Călugăreni*, basorelieu, bronz; poziția 333, Macheta monumentului de la Călugăreni; Raul Călinescu, *Excursii în împrejurimile Capitalei*, București, 1962, Editura Uniunii de Cultură Fizică și Sport, p. 179, crucea având înălțimea de 7 metri și greutatea de circa 10 000 kg, executată în calcar de Istria, jud. Buzău; A.N.I.C., inv. 819, Departamentul Artelor, dosar 70/1937, f. 50 face precizarea: Crucea 4 metri, iar clădirea care o adăpostește 8 metri; Traian Popescu, *Plaiuri ilfovene*, București, Oficiul Județean de Turism Ilfov, 1973, p. 82–83; Gheorghe Florescu Graur, *București Week-End*, București, Editura Stadion, 1971, înălțimea crucii 3 metri; inscripția pomenește pe Șerban Cantacuzino, pe membrii familiei și colaboratorii apropiați, inclusiv pe Constantin Brâncoveanu; Florian Tucă, Mircea Cociu, *Monumente ale anilor de luptă și jertfă*, București, Editura Militară, 1983, p. 126; Ioan V. Lupescu, *Monumentele Unirii*, București, Editura Sport-Turism, 1985, p. 94, menționează biserica de la Călugăreni, ctitorie a lui Matei Basarab, 1644.

mare a adevărului sintetizat în zicala „Buturuga mică răstoarnă carul mare“. Calitățile lui Mihai de conducător de oaste, alegerea amplasamentului, modul de repartizare a unităților din subordine, hotărârea momentului propice pentru introducerea în luptă a rezervelor, ca și exemplul personal i-au permis lui Mihai Voievod să demonstreze contemporanilor că oastea otomană nu este invincibilă. La 1683, Șerban Cantacuzino, prezent cu trupele Țării Românești în tabăra otomană, formal participant la asediul Vienei<sup>3</sup>, fiind, de fapt, alături de asediați, contribuia, încă o dată, la înlăturarea pericolului ce-l aduceau cei porniți să cucerească Europa. Pe locul taberei, lângă Viena, a dispus ridicarea unei cruci de lemn. Cele două cruci de la Călugăreni și Viena pot fi considerate, prin mesajul lor, ca semnificative moșteniri demne a fi cunoscute și înțelese cum se cuvine de către urmași.

Atenția acordată de generațiile veacurilor următoare s-a făcut exprimată și prin modul cum ctitoriile lui Mihai au fost îngrijite și transmise către secolul nostru. În mod deosebit, această atenție s-a îndreptat și către ctitoria lui Radu cel Mare, mănăstirea Dealu, păstrătoare, la loc de cuvinoasă cinstire, a capului celui răpus, prin mișească trădare, pe Câmpia Turzii.

Metamorfoza social-politică a veacului al XVIII-lea-începutul secolului al XIX-lea a generat tuturor generațiilor preocuparea de a cunoaște faptele lui Mihai Viteazul, de a le transmite ca mesaje către viitorime. Este în acest context demn de reținut că, din punct de vedere iconografic, contemporanii i-au immortalizat chipul zugrăvinduo-l în lăcașurile la care a fost ctitor<sup>4</sup>. În compozițiile pictorilor Franz Francken I și II, sau a gravorului Aegidius Sadeler urmașii au revenit redându-l în diverse fizionomii, costumații, mai mult sau mai puțin pertinente în relație cu subiectul abordat. Am putea afirma că multe exprimă o anumită reacție, de la respect la pățimașă reprobare, de la redarea fizionomiei unui bărbat al unei sublime demnități la umilul glotaș. Toate, și bune și rele, au fost moștenire pentru generația care, în deceniile ulterioare evenimentelor de la 1821, a contribuit la promovarea schimbărilor menite a îndrepta țările române spre înfăptuirea unității statale și a independenței naționale. Ca atare, acum în mod imperios era necesar ca omul Mihai Viteazul și faptele sale să fie cunoscute și înțelese pentru a fi generatoare de noi trepte ale demnității acestui popor. Pentru Nicolae Bălcescu anii de trudnică cercetare s-au constituit în chemarea majoră care l-a mobilizat la realizarea monumentalului lucrări monografice dedicată lui Mihai Viteazul. Cei ce i-au fost în preajmă au avut deseori prilejul de a-l auzi cum în discuțiile referitoare la probleme la ordinea zilei evoca documentele care reflectau reacțiile lui Mihai Viteazul la cazuri similare. Ca atare, nu este întâmplător că cei care au primit ca sacră moștenire testamentarele idei călăuzitoare pentru a conlucra în vederea realizării obiectivelor care să-i conducă la înfăptuirea unității și independenței naționale au acționat cu consecvență pentru a da cinstirea cuvenită lui Mihai Viteazul. Alături de cuvântul scris, s-a purces la abordarea temei *Mihai Viteazul* și de către artiștii plastici. Momentele majore ale anilor domniei lui Mihai Viteazul au căpătat, prin contribuțiile pictorilor și ale graficienilor, semnificative realizări.

<sup>3</sup> În volumul *România la asediul Vienei 1683*, București, 1983, sunt incluse: M.M. Alexandrescu – Dersca Bulgaru, *România la asediul Vienei*, p. 21–24, notele 57, 58, 59; Radu Ștefan Ciobanu, *Puncte de vedere asupra participării lui Șerban Vodă Cantacuzino la asediul Vienei (1683)*, p. 31, 32, notele 66–68; Constantin Șerban, *Documente inedite sau puțin cunoscute despre asediul Vienei din 1683*, p. 66, 70, notele 133–136.

<sup>4</sup> Iconografia reunită parțial în planșele ce însoțesc volumul redactat de Manole Neagoe, *Mihai Viteazul*, Editura Scrisul românesc, Craiova, 1976.

Sculptura, care prin generația pașoptistă și-a făcut loc în forul public, în instituții și în interioare de locuințe, cavouri etc., a preluat ca temă de mare răspundere evocarea lui Mihai Viteazul. Pentru a deveni realitate a fost însă necesară contribuția discretă, dar efectivă, a unor oameni de bine. Pentru aceste decenii este necesar să reținem contribuția lui Eugeniu Carada<sup>5</sup>, omul politic, dar și al finanțelor, care, în decursul anilor, a manifestat, cu tenacitate, o permanentă preocupare pentru aducerea în for public a simbolurilor evocatoare ale unor personalități care au avut notorii participări la afirmarea, în decursul veacurilor, a poporului român.

Un prim exemplu de realizare sculpturală îl înregistrăm în anul 1860<sup>6</sup>, când sculptorul Karl Storck, în colaborare cu prietenul Waibel, a realizat un bust *Mihai Viteazul*. Tema a fost o preocupare constantă în familia sculptorilor Storck. În anul 1862, Karl Storck a dăltuit în marmură un bust *Mihai Viteazul*<sup>7</sup>. Autorul a iscălit această lucrare pe pedestal, la bază: „C. Storck Sen Fecit, 1862, București“.

La 25 aprilie 1865, la expoziția artiștilor în viață, organizată la sala cea mare de la Ministerul Cultelor, era expus bustul *Mihai Bravu*<sup>8</sup>, dăltuit în marmură, pentru care autorul Paul Focșener (Focșeneanu) a primit, din partea juriului expoziției, Premiul al II-lea. Această piesă a fost integrată în Pinacoteca Statului, care a fost adăpostită multe decenii la Ateneul Român, fiind expusă permanent în rotonda edificiului. George Oprescu aprecia că lucrarea i-a fost inspirată autorului de gravura lui Aegidius Sadeler. După anul 1950, bustul a fost preluat în colecția Muzeului Național de Artă.

Anul 1874 se înscrie în suta realizărilor dedicate lui Mihai Viteazul ca anul aducerii în for public a unui mult dorit simbol al cinstirii în Capitala României<sup>9</sup>. Perioada premergătoare a antrenat numeroase persoane, fiecare contribuție facilitând această operă. Reținem faptul că Ministerul Lucrărilor Publice a adresat un apel Societății Amicilor Belle-Artelor, solicitând să-și formuleze punctul de vedere în privința:

1. aspectului și a formei viitorului monument, după cum era sugerat de proiectul propus de sculptorul desemnat ca realizator;
2. propunerilor pentru textele inscripțiilor ce urmau a fi plasate pe soclul monumentului;

<sup>5</sup> „Arhivele Olteniei”, an XVI, nr. 89–91, ianuarie–iunie, 1937, p. 12–13; Mihail Gr. Romașcanu, *Eugeniu Carada (1836–1910)*, București, Editura Cartea Românească, 1937, p. 350.

<sup>6</sup> Ott Günther, *Sculptorii din familia Storck* – Academia Română, Publicațiunile fondului Elena Simu V, București, Editura Monitorul Oficial – Imprimeria Statului, 1940; Karl Storck, *Catalog sumar*, poziția 3.

<sup>7</sup> George Oprescu, *Sculptura statuară românească*, București, Editura de Stat pentru Literatură și Arte, 1954, p. 41; *Artiștii de ieri*, în „Boabe de grâu”, an IV, nr. 3, martie 1933, p. 181.

<sup>8</sup> A.N.I.C., inv. 654, fond Muzeul Saint Georges, dosar 1/1865, f. 13; *Explicațiunea operelor de pictură, sculptură, arhitectură a artiștilor în viață, expuse în sala cea mare de la Ministerul Cultelor la 25 aprilie 1865*, București, 1865, poziția 56 – cu creionul, mențiunea: „Premiu III”; *Explicațiunea operelor de pictură, sculptură, arhitectură a artiștilor în viață expuse în sala pinacotecei (Palatul Academiei) la 5 mai 1868*, București, 1868, publică o dare de seamă a expoziției din 1865, inclusiv a solemnității acordării medaliei pentru exponatele valoroase; Grigore Ionescu, *București – ghid*, București, 1938, p. 58; George Oprescu, *op. cit.*, p. 44; „Anuarul Ateneului Român pe 1936”, București, p. 269; Petre Oprea, *Prospectări în arta românească*, București, Editura Litera, 1973, p. 42; *Studii muzeale*, vol. III, București, 1966, p. 68–70.

<sup>9</sup> Constantin Bacalbașa, *Bucureștii de altădată*, vol. I, București, 1987, Editura Eminescu, p. 132–133; 143–145, notele 20, 21, 22, nota 14, întocmită de editorii Aristița și Tiberiu Avramescu, face referință la evenimentele din 3/15 noiembrie 1874; *Calendar Minerva 1912*, p. 78–79, amintește că generalul George Manu, în calitate de primar al Capitalei, a rostit discursul la dezvelirea monumentului *Mihai Viteazul*.

3. stabilirii locului de amplasare, în raport cu proporțiile și caracterul monumentului.

Comitetul Societății, format din Grigore G. Cantacuzino, Constantin Esarcu, Nicolae Grigorescu, Alexandru Odobescu, Dumitru Berindei, Cezar Bolliac, Theodor Aman, Gheorghe M. Tătărașcu și Gheorghe Stănescu, apreciind favorabil proiectul, formula propunerea ca amplasamentul să fie făcut pe locul mănăstirii Sfântul Nicolae, ajunsă la acea dată o ruină. Se considera că pe această cale monumentul, de importanță națională, va perpetua cinstirea ctitorului așezământului. Prin înlăturarea construcțiilor fostei mănăstiri se preconiza amenajarea unei esplanade mărețe care să domine cornișa malului drept al râului Dâmbovița. Esplanada ar fi devenit și principala intrare în cartierul unităților militare grupate în zona definită de bucureșteni ca „Dealul Spirii“. În acest context, s-a formulat și propunerea aducerii, de la mănăstirea Dealu la București, a craniului lui Mihai Viteazul, pentru a fi depus la baza monumentului.

Propunerile au provocat numeroase reacții, presa timpului consemnând luări de poziție pro și contra, relevând interesul manifestat pentru această problemă. În ultimă instanță, domnitorul Carol I a hotărât amplasarea monumentului în fața palatului Universității. Inițiativa unor entuziaști a căpătat, pe parcursul a câtorva ani, prin prestația artistului sculptor francez Carrier Belleuse, conturul definitiv. Statuia ecvestră adusă la București a fost înălțată pe soclu. Acest obiectiv a devenit, în scurt timp, subiect de nesfârșite comentarii, atât în privința calităților artistice, a proporțiilor, a raportului dintre cal și călăreț, a posturii în care a fost redat bravul erou, cât și a momentului preconizat pentru dezvelirea oficială. Au fost enunțate mai multe termene, care însă n-au fost respectate, fiind abandonate fără explicații oficiale, s-au formulat diverse motivații, mai mult sau mai puțin plauzibile. Un lucru era cert: pânza de sac ce acoperea „provizoriu“ monumentul ajunsese subiect de incitante dialoguri. Atât interesul curioșilor, cât și soarele, ploile, vântul au contribuit la o rapidă degradare a acestei nedorite învelitori. Presa acorda acestui monument o atenție permanentă, înregistrând multe semne de întrebare care circulau referitor la această mult așteptată dezvelire. Curiozitatea era stimulată și de faptul că acest monument de for public era primul care urma să fie dezvelit oficial în România. Pentru preconizata dezvelire a monumentului *Mihai Viteazul* poetul Vasile Alecsandri a compus o odă care a fost publicată în presa timpului<sup>10</sup>. Versurile au devenit în scurt timp stimulent pentru a acorda o atenție majoră tergiversatei dezveliri. Din multe motive enunțate reținem pe cele considerate majore și care puneau Guvernul României în dificultate, determinându-l să treneze dezvelirea în așteptarea unei situații conjuncturale favorabile. Situația internațională era dominată de procesul de transformări din cadrul statului otoman, puterea suzerană, care nu putea accepta un asemenea simbol al cinstirii atribuit unuia din domnii care i-a dat, la timpul respectiv, atât de furcă. Trebuia ținut seama și de reacția Austro-Ungariei, care vedea în Mihai vv. pe unificatorul tuturor românilor și deci permanentul pericol la adresa „trăiniciei“ vastului imperiu conglomerat de popoare. Acestor argumente de natură politică li se alăturau altele de natură estetică și chiar de compoziția metalului pus în operă, existând voci care afirmau că aliajul este necorespunzător, că nu este conform contractului încheiat.

<sup>10</sup> Ioan V. Lupescu, *op. cit.*, p. 34.

Tracasantă pentru guvern, pentru edili, pentru membrii comitetului comanditar al lucrării, problema a fost rezolvată printr-o acțiune ad-hoc. Au existat mai multe asemenea încercări care însă au fost dejucate de către organele de ordine. Pentru ziua de 8 noiembrie, ziua sfinților arhangheli Mihail și Gavril, s-a alcătuit un program menit a duce la o dezvelire cu participarea entuziaștilor. Pretextul de reunire în zonă a fost găsit în conferințele săptămânale organizate în palatul Universității, la ora prânzului. Aceste manifestări se bucurau de un răsunet deosebit, sala devenind neîncăpătoare cu multe minute înainte de începerea expunerii. Mulți rămăneau pe coridoare, pentru a prinde câte ceva, sau chiar în stradă, pentru a prelua ceea ce se transmitea din om în om. O asemenea situație devenise ceva obișnuit. Erau abordate subiecte incitante, la ordinea zilei, fiind susținute de valoroși oratori. Această masivă participare a înșelat vigilența organelor de ordine, care și în ziua de 8 noiembrie au apreciat că au de-a face cu un număr mare de curioși veniți la conferință. Numai că, la terminarea expunerii, auditoriul a ieșit în stradă, a traversat-o și s-a postat concentric în jurul monumentului, pentru a-l dezveli. Programul preconizat a fost numai parțial realizat, întrucât intervenția oamenilor de ordine a dus la dispersarea participanților.

Monumentul s-a impus în atenția tuturor, anii care au urmat reunind, în diverse împrejurări, tineri și vârstnici, fie la acțiuni organizate, ca serbări școlare, premieri ale absolvenților, fie spontane, la care se venea pentru a exprima și pe această cale omagiul pentru cel care a promovat ideea de afirmare a năzuințelor poporului român. Sunt, în acest sens, concludente momentele care i-au reunit pe bucureșteni în zilele Războiului Independenței. Capturarea unui steag otoman, a tunurilor, biruința de la Plevna ș.a. au reunit la ample manifestări pe cei care trăiau tensiunea acelor evenimente. De fiecare dată traseele au inclus și acest loc ca obiectiv major al pelerinajului. La primirea, la București, a primelor capturi de pe câmpul de luptă de la sudul Dunării Decretul domnesc din luna septembrie 1877 menționa că două tunuri vor flanca monumentul *Mihai Viteazul*. Acest amplasament a fost curmat în anul 1916, la ocuparea Bucureștiului de unitățile armatelor Puterilor Centrale. Fotografiiile anilor 1877–1916 au transmis către noi aceste prezențe.

Am amintit de acordarea, în acest loc, a premiilor. Generațiile sfârșitului de veac XIX–începutul de veac XX au cunoscut emoțiile elevilor, părinților, cadrelor didactice, toți reuniți la sfârșit de an școlar pentru a răsplăti pe cei mai merituoși absolvenți. A primi o carte cu ștampila Casei Școalelor și mențiunea că este acordată ca premiu pentru silința în învățatură era un prim titlu de glorie care stimula pentru parcurgerea viitoarelor trepte în formarea profesională.

Aici, la 8 noiembrie 1895, după un serviciu divin la biserica Mihai Vodă, pentru a-l cinsti pe ctitor, studenții, în corpore, cu steagul albastru în frunte, au mers la monumentul *Mihai Viteazul*, unde au depus două coroane și au ținut cuvântări<sup>11</sup>. Membrii delegației Adunării Naționale Române, venită de la Alba-Iulia pentru a aduce în România documentele adoptate la 1 Decembrie 1918, au depus flori la monument spre a cinsti fapta înaintașului unificator de neam. Și tot aici, în anul durerii 1940, ca reacție la actul samavolnic impus de Dictatul de la Viena, prin care României îi este răpită o parte din teritoriu pentru a fi oferită Ungariei, la 1 septembrie locuitorii Capitalei au participat la o impunătoare manifestare de condamnare a raptului impus României de cei porniți pe drumul reîmpărțirii Europei. Autorul monumentului *Mihai Viteazul* este unul din

<sup>11</sup> *Calendarul pentru toți românii*, București, 1897, p. 97; *Calendarul „Universul”*, 1941, p. 201.

reprezentanții de frunte ai școlii franceze de sculptură, maestru al lui Rodin<sup>12</sup>. În România, creația sa este cunoscută și prin câteva lucrări de interior. Ne referim la statuia simbolizând *Muzica*<sup>13</sup>. Lucrarea a fost achiziționată de către corpul didactic al Conservatorului de muzică din București și dăruită lui Dimitrie Popovici-Bayreuth, la 24 februarie 1914, cu ocazia plecării sale de la conducerea acestei instituții. După ani, fiica acestuia a donat Muzeului Conservatorului această lucrare.

La Muzeul Național de Artă este păstrat un *Cap de expresie*<sup>14</sup>, preluat din colecția fostei Pinacoteci a Statului, adăpostită anterior celui de-al doilea război mondial în clădirea Ateneului Român.

Referință la calitățile și limitele artistice ale monumentului *Mihai Viteazul* a făcut Ion Jalea peste ani<sup>15</sup>. Este o pertinentă luare de poziție integrată într-un studiu dedicat statuiilor ecvestre.

Tema *Mihai Viteazul* a constituit pentru artistul Theodor Aman o permanentă preocupare, ambianța locuinței-atelier dovedind că a simțit nevoia de a integra personalitatea acestuia printre piesele sale pe care personal le-a sculptat ca elemente decorative ale mobilierului<sup>16</sup>. Ne referim la următoarele lucrări: *Capul lui Mihai Viteazul*, medalion sculptat în lemn de nuc, și basorelieful redând pe *Mihai Viteazul călare pe câmpul de luptă*.

În anul 1886 au fost reunite, la Școala Militară de la Craiova, două lucrări realizate de reprezentanții familiei Storck: basorelieful redând bustul monumental al lui *Mihai Viteazul*, realizare a sculptorului Karl Storck, și relieful, dăltuit în marmură, de Carol Storck redându-l pe *Mihai Viteazul*<sup>17</sup>.

Peste ani, alt reprezentant al familiei, Frederic Storck, a dăltuit cenotaful, executat în marmură albă, menit să adăpostească, cu cinstea cuvenită, craniul lui *Mihai Viteazul*<sup>18</sup>. Acțiunea fusese patronată de Nicolae Iorga, fiind susținută cu fondurile puse la dispoziție de ministrul de război Nicolae Filipescu. Pe această cale s-a finalizat o mai veche dorință formulată de Societatea istorică a studenților în litere<sup>19</sup>, condusă de Grigore Tocilescu, care, în anul 1901, lansase o acțiune pentru realizarea unui mausoleu ce urma să adăpostească craniul lui *Mihai Viteazul*. La opera de strângere a fondurilor necesare s-a alăturat și Dimitre

<sup>12</sup> Carrier-Belleuse Albert Ernest, născut la Anizy-le-Château, 1824, mort la Sevres, în 1887, format sub conducerea lui David D'Angers, realizator de lucrări cu caracter de grație. Sunt menționate: *Amorul și Prietenia*, 1857, *Jupiter și Hebe*, 1860, *Bacante*, 1863, *Hebe adormită*, 1869, busturile *E. Reinan*, *J. Simon* și numeroase modele pentru industria de artă: *Larousse du XX<sup>e</sup> siècle en six volumes*, Paris, 1929, p. 13, *Larousse Universel en 2 volumes*, Paris, f.a., p. 364.

<sup>13</sup> Dumitru Bondoc, *Memoria caselor-muzee și locuri-ghid*, București, Editura Stadion, 1971, p. 28.

<sup>14</sup> Grigore Ionescu, *op. cit.*, p. 2, sala 2, poziția 326.

<sup>15</sup> Ion Jalea, *Statui ecvestre*, în „Boabe de grâu”, an I, nr. 1, martie 1930, p. 19–24; Alexandru Antoniu, *Album general al României*, vol. II, București, Atelierele I.V. Sococ, <1903>, pl. 36, p. 3, Florian Tucă, Mircea Cociu, *op. cit.*, p. 79; A.N.I.C., Fototeca, II, I, 1144.

<sup>16</sup> Alexandru Tzigara-Samurcaș, *Catalogul Muzeului Aman*, București, 1906, p. 48, menționează că Theodor Aman a modelat în ceară o statueta și un cap al lui *Mihai Viteazul*; p. 60, basorelieful *Mihai călare pe câmpul de luptă*; p. 3, o masă de nuc având și un medalion *Mihai Viteazul*.

<sup>17</sup> Ott Günther, *op. cit.*, p. 44.

<sup>18</sup> Nicolae Iorga, *Oameni cari au fost*, vol. II, București, Editura Fundațiile Regale Carol al II-lea, 1935, p. 245.

<sup>19</sup> Direcția Județeană Gorj a Arhivelor Naționale, inv. 71, fond Liceul Tudor Vladimirescu, dosar 50/1901–1902, f. 130.

Onciul<sup>20</sup>. Au fost tipărite două cuvântări comemorative dedicate evocării lui Ștefan cel Mare și lui Mihai Viteazul, volumul fiind vândut în folosul acestei acțiuni.

La începutul secolului XX, înregistrăm realizarea lui Constantin Bălăcescu, un basorelief turnat în bronz, cu tema *Intrarea lui Mihai Viteazul în Alba-Iulia*<sup>21</sup>. Lucrarea a fost prezentată publicului în cadrul expoziției artiștilor în viață din anul 1902.

În primul deceniu al secolului XX, prin preocuparea lui Spiru Haret, Nicolae Iorga ș.a. s-au organizat manifestări de amploare evocatoare ale faptelor înaintașilor, care au antrenat numeroase instituții, societăți, colectivități la realizarea, în localități și locuri istorice, a unor adunări cu o numeroasă participare.

Tânăra Societate Numismatică Română și-a propus, și parțial a realizat, cinstirea ilustrelor personalități prin modelarea și baterea în metal a unor reușite medalii. Printre acestea, ca o deosebită realizare se înscrie medalia dedicată lui Mihai Viteazul<sup>22</sup>, bătută în anul 1905, la Stuttgart, în argint și bronz, cu dimensiunea de 50 mm, după modelul realizat de gravorul Wilhelm Mayer. În același an a fost realizată, după modelarea lui Radivan, o altă medalie cu toartă bătută în mai multe variante: metal aurit, argintat și bronzat, cu dimensiunea de Ø 30 mm<sup>23</sup>.

În anul 1903, s-au înregistrat și primele rezultate la apelul lansat de giurgiuveni, care solicitaseră contribuția opiniei publice și a instituțiilor pentru ridicarea, la Călugăreni, a unui reprezentativ monument dedicat lui Mihai Viteazul<sup>24</sup>. La 3 aprilie 1903, inițiatorii aduceau la cunoștință că până la 31 martie fusese strânsă suma de 16 000 lei. Pentru realizarea monumentului concursul lansat l-a antrenat la muncă și pe sculptorul D. Pavelescu Dimo<sup>25</sup>. Acesta a conceput o amplă compoziție redându-l pe Mihai Viteazul într-o mișcare eroică, având la picioare harta Țării Românești, la dreapta un vultur, iar la stânga cele două surori: Țara Românească și Moldova, unite. În dreapta era realizată și o alegorie sugerând o provincie. Pe soclu fuseseră plasate reliefuri pentru a reda luptele de la Călugăreni și Nicopole, precum și fragmente din opera lui Dimitrie Bolintineanu.

Problema străngerii fondurilor necesare a rămas în atenția tuturor până în anul 1913, antrenând la diverse acțiuni atât persoane, cât și instituții. Această situație a trenat atribuirea lucrării unui artist sculptor. Au fost anii când localitatea Călugăreni s-a bucurat de atenție, mai ales în zilele de vacanță, când reunea grupuri de elevi sub auspiciile societății „Tinerimea Română”. În câteva cazuri, în

<sup>20</sup> Direcția Județeană Vaslui a Arhivelor Naționale, Biblioteca, I 65, inv. 74/1979: *Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul. Două cuvântări comemorative, Dimitre Onciul. Se vinde în folosul fondului pentru ridicarea unui monument funerar lui Mihai Viteazul în mănăstirea Dealu*, București, Editura I. V. Socec, 1904, 70 p.

<sup>21</sup> Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – *Notiță explicativă a expoziției oficiale de pictură, sculptură și arhitectură 1902*, București, Catalog, poziția 165; A.N.I.C., inv. 654, fond Muzeul Saint Georges, dosar 94, cutia 15, carte poștală ilustrată editată de Mayer și Stern, București; *Salonul Oficial 1911*, Catalog, poziția 331, *Lupta de la Călugăreni*, basorelief, bronz; *Plastica în Muzeul Militar*, București, 1967, face mențiunea că este o lucrare expusă la Salonul Oficial din 1910.

<sup>22</sup> George Buzdugan, Gheorghe Niculiță, *Medalii și plachete românești*, București, Editura științifică, 1971, p. 35–36.

<sup>23</sup> *Ibidem*, p. 36.

<sup>24</sup> *Calendarul Minervei 1904*, p. 48.

<sup>25</sup> *Anunțuri de la dezvelirea monumentului Independenței din Craiova*, Editura Ramuri, Craiova, 1913, p. 7–8, 17; A.N.I.C., fond S.A.F., dosar 8. Proiectul lui D. Pavelescu Dimo la concursul internațional a obținut premiul I.

apropierea vechiului monument ridicat prin preocuparea lui Șerban Cantacuzino au fost plasate modeste, dar concludente, însemne evocatoare ale perpetuării cinstirii trecutului. În ultimele decenii au fost îndepărtate aceste relicve. Dacă nu s-au pierdut, ar putea fi incluse într-un viitor memorial ce se impune să fie amenajat în această localitate.

La expoziția „Tinerimea Artistică“ din anul 1913, sculptorul Oscar Spaethe, care, în urma concursului primise comanda monumentului de la Călugăreni, a prezentat un fragment al lucrării *Mihai Viteazu*<sup>26</sup> și un basorelief turnat în bronz.

Monumentul realizat la Călugăreni de sculptorul Oscar Spaethe era o cruce de mari dimensiuni care, prin amplasamentul preconizat, domina zona cornișei drepte a apelor Neajlovului și Călniștei. Proporțiile o făceau remarcată de la mare distanță. Cutremurul din 4 martie 1977 a dislocat blocurile componente, după ce ani de zile piatra fusese agresată, atât de intemperiiile naturii, dar mai ales de ignoranții care au găsit cu cale să-și immortalizeze trecerea prin săparea numelui în roca moale.

La palatul Mihail din Craiova, în anul 1914 a fost expus un proiect de monument ecvestru dedicat domnului unificator de țară, conceput de sculptorul Eraclie Hagiescu<sup>27</sup>.

Deosebit de semnificative considerăm a fi câteva din episoadele petrecute în ambianța bisericii Mihai Vodă din București în anii războiului și în cei imediat următori. În zilele ocupației Capitalei, bucureștenii au apreciat că iustrul înaintaș le poate fi un neprețuit sprijin moral pentru a putea depăși toate vicisitudinile<sup>28</sup>. Ziua de 8 noiembrie s-a constituit, în acest sens, în chemarea pentru participarea la slujba de pomenire a unificatorilor de țară, ideal pentru care, în acele zile, jertfele umane și materiale reclamau participarea tuturor simțirilor românești. După realizarea Marii Uniri, atenția s-a îndreptat spre locurile evocatoare ale trecerii lui Mihai Viteazul în acțiunile sfârșitului de veac XVI– începutului de veac XVII.

Tânărul sculptor Octavian Bobletec a realizat, în acești ani, un proiect de monument redându-l pe Mihai Viteazul, înfăptuitorul unirii românilor<sup>29</sup>. Lucrarea o preconizase pentru a fi amplasată în fața Teatrului Național din Cluj.

Pentru 16 octombrie 1922, ziua încoronării regelui Ferdinand I și a reginei Maria, în Capitala României a fost înălțat un Arc de Triumf. Pentru organizatorii acțiunii timpul fiind foarte scurt, s-a procedat la realizarea construcției definitive și la tratarea provizorie a fațadelor. Astfel, prima variantă a primit decorațiuni în stucatură. Petre Antonescu, arhitectul proiectant și coordonatorul lucrărilor de construcție, a antrenat pe cei mai valoroși sculptori români la realizarea unei suite de ostași care să redea, evolutiv, pe apărătorii de glie strămoșească. La piciorul din stânga Arcului au fost plasate statuile ostașului lui Mihai Viteazul și pandurului lui Tudor Vladimirescu. Aceste statui au fost modelate de sculptorii Alexandru Severin și Ion Jalea. Prin proporții, loc de amplasament, aceste statui au oferit bucureștenilor, și nu numai lor, satisfacția unei concludente întâlniri cu istoria

<sup>26</sup> *Catalogul expoziției Tinerimea Artistică 1913*, pozițiile 288, 129; foto: Florian Tucă, Mircea Cociu, *op. cit.*, p. 126.

<sup>27</sup> *Calendar Minerva 1914*, p. 36, foto: Paul Rezeanu, *Sculptori olteni puțin cunoscuți*, în „Revista Muzeelor și Monumentelor-Muzee” nr. 9–10/1979, p. 85.

<sup>28</sup> Virgiliu N. Drăghiceanu, *707 zile sub cultura pumnului german*, București, Editura Cartea Românească, 1920; *Calendarul Ligei Culturale*, 1922, p. 60–63.

<sup>29</sup> *Calendar cultural al personalităților mureșene 1971–1975. Aniversări, comemorări, 1971*; Traian Dușa, *Octavian Bobletec*, Comitetul pentru cultură și artă al municipiului Târgu-Mureș, 1970.



multimilenară a poporului român. Fiind realizate provizoriu, în stucatură, timpul le-a distrus<sup>30</sup>. În a doua variantă, arhitectul a conferit construcției un caracter mai sobru.

La Șelimbăr, județul Sibiu, a avut loc, la 15 noiembrie 1925, dezvelirea troiței pe Movila lui Mihai<sup>31</sup>. Ministerul Cultelor și Artelor contribuise la realizarea lucrărilor cu suma de 10 000 lei.

Un obiectiv major pentru acești ani l-a constituit localitatea Câmpia Turzii, unde se preconiza marcarea, cu un simbol, a locului unde a căzut Mihai Viteazul, răpus mișesește la 9/19 august 1601<sup>32</sup>. În anul 1924, Ministerul Cultelor și Artelor acorda fonduri pentru realizarea acestui obiectiv. Dificultățile financiare au întârziat finalizarea acțiunii. La 26 martie 1926, ASTRA, evocând cei opt ani de la realizarea Unirii, preciza, într-un raport, că n-au putut fi abordate lucrările preconizate. Se solicita sprijinul Ministerului Cultelor și Artelor, amintindu-se ideile enunțate la Iași în anul 1918. Ministrul Alexandru Lapedatu acorda acum suma de 200 000 lei condiționând ca lucrarea să se termine la 20 (!) august, când se împlineau 325 ani de la moartea lui Mihai Viteazul. Monumentul a fost proiectat, la invitația comitetului de inițiativă, de arhitectul Ion D. Traianescu.

La Guruslău, județul Sălaj, din inițiativa ASTREI a fost realizat și dezvelit, la 14 septembrie 1926, monumentul dedicat lui Mihai Viteazul<sup>33</sup>, pentru a marca zona unde s-a desfășurat bătălia de la 3/13 august 1601, în urma căreia oștirea comandată de Sigismund Bathory a fost înfrântă. Pe promontoriul care domină regiunea a fost, prin tradiție, ridicată câte o troiță de pomenire. O asemenea prezență este semnalată inclusiv la începutul secolului XX.

Din inițiativa Ministerului Cultelor și Artelor, a ministrului Alexandru Lapedatu s-au ridicat în mai multe localități troițe ca simboluri de cinstire a memoriei lui Mihai Viteazul. O asemenea preocupare s-a manifestat și pe plaiurile sălăjene unde, pornind de la suma de 10 000 lei pusă la dispoziție de ministerul amintit, prin diverse acțiuni s-a ajuns repede la suma de 100 000 lei, fond care a permis abordarea unei lucrări de amploare, realizarea atât a monumentului, cât și amenajarea accesului spre Dealul lui Mihai. Societatea „Mormintele Eroilor”, prin căpitanul Ioan Iorga, a proiectat un obelisc piramidal având la bază impresionanta latură de 4,25 metri și înălțimea de 13,50 metri. La 14 septembrie 1926, monumentul a fost dezvelit în cadrul unor ample manifestări organizate de ASTRA. Pe placa de marmură erau dăltuite cuvintele istoricului Nicolae Iorga, care consemnau semnificațiile aceluși monument. Au participat Vasile Goldiș, președintele ASTREI, Ioan Lupaș, ministrul cultelor și artelor, Onisifor Ghibu,

<sup>30</sup> A.N.I.C., inv. 819, fond Departamentul Artelor, dosar 68/1937, f. 190 v; Paul Abrudan, *Pentru un monument lui Avram Iancu*, Sibiu, 1972, p. 104–105.

<sup>31</sup> A.N.I.C., fond Ministerul Cultelor și Artelor, dosar 117/1924, f. 8; 138/1926, f. 200, 253, Istvan Bojusz, *Documente inedite despre un monument dedicat lui Mihai Viteazul pe Câmpia Turzii*, în „Acta Musei Porolissensis”, an XI, Zalău, 1987; Paul Abrudan, *op. cit.*, p. 105–106; Direcția Județeană Sibiu a Arhivelor Naționale, fond ASTRA, Muzeu și Monumente, 292 act 659/1926.

<sup>32</sup> Paul Abrudan, *op. cit.*, p. 106–108.

<sup>33</sup> Negoită Lăptoiu, *Guruslău, două ipostaze statuare*, în „Acta Musei Porolissensis”, an II, Zalău, 1978, p. 447–453; Ioan V. Lupescu, *op. cit.*, p. 140–141; Valeriu Buduru, Marian Ștefan, *Istoria românilor în arta monumentală*, în „Magazin istoric”, an XIX, nr. 4(297), aprilie 1985, p. 7; Ion Ivănescu, *Lupta pentru unitate națională și apărarea integrității teritoriale oglindită în monumentele Astrei ridicate în Transilvania*, în „Acta Musei Porolissensis”, an XI, Zalău, 1987, p. 29; Paul Abrudan, *op. cit.*, p. 106–108; Direcția Județeană Sălaj a Arhivelor Naționale, fond Prefectura județului Sălaj, dosar 92/1938, f. 18; A.N.I.C., inv. 819, Direcția Artelor, dosar 68/1937, f. 177; Florian Tucă, Mircea Cocui, *op. cit.*, p. 222–224; *Județele Patriei – Sălaj*, monografie, București, Editura Sport-Turism, 1980, p. 155, 197; *Calendar 1978*, ziua 27 mai; „Arta”, an XXXIII, nr. 4/1986, p. 4.

Gheorghe Bogdan Duică, Zaharia Bârsan, generalul Traian Moșoiu. Au luat cuvântul cu acel prilej prefectul județului, Nicodim Cristea, și ministrul Alexandru Lapedatu.

Anii care au urmat au fost, la zi de vară, prilej de pelerinaj, reunind la manifestări pe cei de o simțire. Prin aplicarea prevederilor Dictatului de la Viena, zona a intrat în stăpânirea statului maghiar. La 29 noiembrie 1940, monumentul a fost aruncat în aer. Au trecut trei decenii și în anul 1976, prin contribuția statului român, a fost înălțat un nou monument. Noua realizare a fost concepută de sculptorul Victor Gaga. Având înălțimea de 16 metri, ea se constituie dintr-o bază pătrată, al cărui perimetru a preluat reliefurile decroșate în roca de travertin. Verticala monumentului este constituită din trei lame simbolizând cele trei țări române ale căror steme sunt adosate lateral. Monumentul a fost dezvelit la 21 octombrie 1976, iar la 8 august 1993 a avut loc sfințirea religioasă a simbolului, în cadrul unei grandioase solemnități. Pentru viitorul apropiat se impun lucrări de consolidare, de atenuare a descompunerii pietrei la acțiunile agenților naturali.

Reamintim că pe platoul Dealului lui Mihai, în anul 1936, continuând tradiția, militarii batalionului 7 Vânători de Munte, ce își avea reședința în orașul Zalău, au înălțat o troiță<sup>34</sup>.

În anul 1928, constatăm și inițiativa Asociației „Cultul Patriei” de strângere de fonduri pentru ridicarea, la Șelimbăr, a unui monument<sup>35</sup>. Pentru realizarea acestui deziderat, a organizat în țară o serie de conferințe și serbări<sup>36</sup>. Asociația s-a bucurat de sprijinul moral și material al generalului de divizie Constantin Găvănescu, care a susținut și conferințe despre arta militară a lui Mihai Viteazul și o suită de manifestări la Ateneul Român.

La Salonul Artiștilor Sculptori Români, organizat la București, în luna mai 1928, sculptorul Ion Gheorghiuță a expus lucrarea *Mihai Viteazul*, realizată în lemn<sup>37</sup>. Sculptura era evaluată la suma de 15 000 lei.

Sculptorul Dumitru Mățăuanu, realizator a numeroase monumente dedicate cinstirii Eroilor, a integrat, între componentele soclurilor, în câteva cazuri, basoreliefuli redând efigia lui Mihai Viteazul<sup>38</sup>. Un asemenea exemplu îl constituie realizarea de la Poiana Mare, monument care a fost dezvelit în anul 1928.

Inițiativa de a realiza la Mirăslău un monument evocator a mobilizat la acțiune Despărțământul de la Aiud al ASTREI<sup>39</sup>. Lucrarea a fost terminată în toamna anului 1927. La începutul anului 1928, Ministerul Cultelor și Artelor era solicitat să contribuie la lichidarea conturilor financiare întrucât inițiatorii rămăseseră datori față de furnizori cu suma de 25 000 lei. Troița de la Mirăslău a fost sfințită la 20 septembrie 1931. Lucrarea a fost proiectată de arhitectul Victor Smigelschi din Cluj și realizată în marmură în atelierul arhitectului I. Bibel din Rușchița.

<sup>34</sup> A.N.I.C., inv. 819, fond Departamentul Artelor, dosar 68/1937, f. 177.

<sup>35</sup> *Ibidem*, dosar 136/1928, f. 84.

<sup>36</sup> *Ibidem*, dosar 68/1937, f. 190.

<sup>37</sup> *Ibidem*, fond Muzeul Saint Georges, dosar 3, Catalog, poziția 42, E. Satco, *Arta în Bucovina*, vol. I, Suceava, p. 93–94, lucrarea a fost integrată în colecția Muzeului de Artă din Târgu-Mureș la 1 decembrie 1930.

<sup>38</sup> Florian Tucă, Mircea Cociu, *op. cit.*, p. 310.

<sup>39</sup> Direcția Județeană Alba a Arhivelor Naționale, fond Prefectura județului Alba, dosar 7/1923, f. 2; la 31 ianuarie 1923 Pretura plasei Aiud raporta că în noaptea de 28/29 ianuarie autori necunoscuți au distrus monumentul de la Mirăslău ridicat în memoria lui Mihai Viteazul; A.N.I.C., inv. 817, Departamentul Artelor, dosar 135/1928; Paul Abrudan, *op. cit.*, p. 106, 110; Direcția Județeană Sibiu a Arhivelor Naționale, fond ASTRA, dosar 100/1931, f. 145.

Starea bisericii Sf. Nicolae – Mihai Vodă din București devenea de la an la an mai alarmantă<sup>40</sup>. Prin atribuirea, după război, ca loc de închinăciune pentru purtătorii Ordinului Militar „Mihai Viteazul“, la biserică s-au desfășurat o serie de impresionante procesiuni. Amintim solemnitatea aducerii, în anul 1919, a rămășițelor pământești ale generalului Eremia Grigorescu, apoi ale Eroului Necunoscut și ale Ecaterinei Teodoroiu, ca loc de temporară staționare pentru a primi omagiul locuitorilor Capitalei, înainte de a parcurge drumul spre locul de veci. Presa a consemnat gradul de ruinare, sprijinind inițiativele care reclamau o corespunzătoare restaurare a edificiului. La apelul preotului paroh Emil Păsculescu-Orlea, Comisiunea Monumentelor Istorice a facilitat începerea lucrărilor ce s-au desfășurat pe parcursul unui deceniu: cercetări, restaurări, pictură interioară, dotări cu mobilier nou, ridicarea unei case parohiale ș.a.

La al IV-lea Salon al Ateneului Român, organizat în lunile februarie–martie ale anului 1932, a fost expus proiectul monumentului *Mihai Viteazul*, conceput de arhitectul Ion D. Traianescu pentru Turda<sup>41</sup>.

În localitatea Schela, satul Arsuri, județul Gorj, a fost dezvelit, la 25 septembrie 1932, în Poiana lui Mihai, monumentul dedicat eroicei treceri a oștilor lui Mihai Viteazul prin această localitate, pe drumul peste pasul Vâlcănușului, în anul 1600<sup>42</sup>. Realizat prin preocuparea C.C. al Societății „Cultul Eroilor“, din inițiativa colonelului Pătrășcoiu, a fost dăltuit de pietrarul I. Ispășescu din Târgu-Jiu. Pe monument se află efigia lui Mihai Viteazul.

Pentru noul edificiu al Fundației „Regele Ferdinand I“ din Iași, actuala Bibliotecă Centrală Universitară, a fost preconizat, de către Constantin Iotzu, arhitectul proiectant, amplasarea, la aticul clădirii, a unor statui evocatoare ale unor ilustre personalități din istoria României<sup>43</sup>. Statuile perechi au fost încredințate spre realizare unor valoroși artiști. Experiența efectelor cutremurului din 10 noiembrie 1940 a determinat, ca măsură de prevedere, coborârea la sol a acestor compoziții. După 1948, grupurile statuare *Ștefan cel Mare–Carol I* și *Ferdinand I–Mihai Viteazul* au fost descompletate, ajungându-se la formula *Ștefan cel Mare–Mihai Viteazul*. Ne referim la grupul de statui definite ca *Panteonul Voievozilor*, azi amplasate la sol, pe un spațiu verde din apropiere.

La Călugăreni, în cel de-al patrulea deceniu al secolului nostru s-a executat un nou pod peste apa Neajlovului. Cu acest prilej, au fost comandate sculptorului Constantin Baraschi două reliefuri redând efigia și sigiliul lui Mihai Viteazul. Cele patru (2 + 2) plăci de marmură și cu reliefurile turnate în bronz au fost amplasate pe partea interioară a parapetelor podului în anul 1935<sup>44</sup>.

Pentru comuna Agnita din județul Mureș sculptorul Iszac Martin a realizat, în anul 1938, un monument *Mihai Viteazul* turnat în bronz<sup>45</sup>. Evenimentele anului 1940 n-au mai permis amplasarea acestuia.

<sup>40</sup> „Universul“, an XLIX, nr. 1, 1 ianuarie 1931, p. 3; Emil Costescu, *Restaurarea bisericii Mihai Vodă din București*, în „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice“ (B.C.M.I.), an XXXVI, 1943, p. 49–74; bibliografie la Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, București, Editura Academiei R.S.R., 1961, p. 45–47; 230–234.

<sup>41</sup> A.N.I.C., inv. 817, fond Departamentul Artelor, dosar 9/1928, f. 29–30; *Ateneul Român pe 1932*, București, 1932, *Salonul al 4-lea al Ateneului Român, februarie–martie 1932*, Catalog, p. 236, poziția 370.

<sup>42</sup> A.N.I.C., inv. 819, fond Departamentul Artelor, dosar, 70/1937, f. 90–91; *Oltenia – ghid*, București, Editura Sport-Turism, 1967, p. 197; *Județele Patriei – Gorj*, monografie, București, 1980, foto; Florian Tucă, *Mircea Cociu*, op. cit., p. 332.

<sup>43</sup> „Boabe de grâu“, an IV, nr. 9, septembrie 1933, p. 569; Florian Tucă, *Mircea Cociu*, op. cit., p. 233.

<sup>44</sup> *Ibidem*, p. 126.

<sup>45</sup> *Iszac Martin. Sculptură*, Târgu-Mureș–București, 1983, Catalog, p. 7.

Sculptorul Victor Olteanu este realizatorul, în anul 1941, al unei lucrări evocându-l pe Mihai Viteazul<sup>46</sup>.

Pentru orașul Craiova, la începutul secolului XX, s-a preconizat realizarea unui monument *Mihai Viteazul*<sup>47</sup>. În acest scop, în anul 1913 a fost constituit un comitet de inițiativă care a lansat liste de subscripție pentru strângerea de fonduri. S-au înregistrat primele rezultate. După război s-a hotărât ca fondul adunat să fie cedat societății „Prietenii științei“, din Craiova. În deceniul următor s-a constituit un nou comitet care și-a propus finalizarea acestui obiectiv. La 8 și 20 februarie 1932, noul comitet solicită ca banii strânși anterior să fie transferați în contul pentru monumentul *Mihai Viteazul*. Cu toate eforturile depuse, nici acest deceniu n-a dus la finalizarea acțiunii. În anul 1942, problema este reluată, Primăria municipiului Craiova adoptând în acest sens o decizie, la 28 octombrie, reînnoită la 9 ianuarie 1943. Se solicita autorizarea acțiunii. Consiliul de Miniștri, la 20 ianuarie 1943, a hotărât să sprijine această inițiativă. Presa timpului a consemnat evoluția demersurilor. Vitregiile anului 1944 au întrerupt iarăși aceste preocupări. Au trecut alte decenii pentru a se ajunge la o primă rezolvare prin amplasarea unui bust turnat în bronz în fața fostei Case a Băniei, lucrarea fiind o realizare, din anul 1971, a sculptorului Gheorghe Rădulescu Gir. Monumentul a fost dezvelit în anul 1979. Vechiul deziderat nu era încă rezolvat. Concursul din anul 1975 l-a definit ca realizator al monumentului *Mihai Viteazul* pe sculptorul Tudor Panait. Au trecut anii, s-au purtat discuții, inclusiv pentru amplasament. Lucrarea a fost turnată în bronz. Este o statuie ecvestră având, împreună cu soclul, înălțimea de 5,50 metri. În luna martie 1990, se preconiza amplasarea lui în fața Primăriei. La 1 decembrie 1990, a avut loc dezvelirea monumentului.

Anul 1944 a consemnat realizarea sculptorului Mac Constantinescu, care a modelat un medalion *Mihai Viteazul*<sup>48</sup>.

În anii care au urmat, realizarea unor lucrări de artă plastică evocatoare ale monumentelor cruciale din „Istoria României“ se făcea numai la comanda fermă a statului conform unor tematici și a multor avizări. Urmărilor acestor decenii de ignorare a trecutului au fost depășite după Declarația din aprilie 1964. Rezultatele n-au întârziat. În anul 1969, s-a înregistrat un adevărat reviriment, mulți dintre creatorii mai vârstnici, dar și cei tineri fiind prezenți la expoziții și apoi în for public cu lucrări dedicate evocării lui Mihai Viteazul. Amintim însă că au fost situații când artiștii au reușit să depășească unele opreliști, realizând în ambianța atelierelor lucrări care au așteptat zile mai bune. Un asemenea exemplu îl constituie realizarea machetei unei statui ecvestre dedicate lui Mihai Viteazul, creație a sculptorului Dumitru Demu. Macheta a fost turnată în bronz. Sculptorul Nicolae Kruch, care a dăltuit în piatră de calcar un bust *Mihai Viteazul*<sup>49</sup>, în anul 1960, a dăruit-o ulterior Școlii generale nr. 21 din orașul Ploiești. În anul 1970, lucrarea a fost integrată unui grup statuar și amplasată în grădina din fața școlii.

În anul 1968, sculptorul Marius Butunoiu a realizat, pentru Ministerul Apărării Naționale, statuia ecvestră *Mihai Viteazul*<sup>50</sup>. În același an, la Târgoviște,

<sup>46</sup> A.N.I.C., inv. 819, fond Departamentul Artelor, dosar 86/1941, f. 11, 12.

<sup>47</sup> *Ibidem*, dosar 99/1943, f. 6, 7-8, 9, 26, 27; „Arhivele Olteniei“, an XXII, nr. 125-130, ianuarie-decembrie 1943, p. 332-333; *Calendarul Universul 1944*, p. 186; Ioan V. Lupescu, *op. cit.*, p. 115, Florea Firan, Alexandru Firescu, *Craiova – ghid de oraș*, București, Editura Sport-Turism, 1982, p. 84; Radio, 11 martie 1990, interviu cu Tudor Panait; Televiziune, 1 decembrie 1990, solemnitatea dezvelirii.

<sup>48</sup> *Calendarul Universul 1944*, coperta I.

<sup>49</sup> „Arta“, an IV, nr. 3/1957, p. 36; „Arta Plastică“, an V, nr. 1/1958, p. 50; Paul D. Popescu, *Ploiești – ghid de oraș*, București, Editura Sport-Turism, 1985, p. 85.

<sup>50</sup> Alina Ioana Șerbu, *Marius Butunoiu*, București, 1983, p. 74.

la 29 noiembrie, a fost dezvelit bustul *Mihai Viteazul*, realizat în piatră de sculptorul Vasile Năstăsescu<sup>51</sup>.

La Alba-Iulia a fost montată o lucrare de proporții impresionante. Amplasată în fața Palatului Princiar, realizare a sculptorului Oscar Han<sup>52</sup>, statuia ecvestră are lungimea de 4 metri și înălțimea de 3 metri, fiind plasată pe un soclu înalt de 2 metri. Monumentul a fost dezvelit la 28 noiembrie 1968, integrându-se în suita manifestărilor prilejuite de împlinirea a cincizeci de ani de la Unirea din 1918.

În anul 1971, la 10 octombrie, a fost integrat, la Strehăia, un bust în memoria bănișorului de Mehedinți, dăltuit în piatră albă de Albești de sculptorul Mihai Coșan<sup>53</sup>.

În incinta noului Muzeu de Istorie Națională a României a fost expusă, în holul de la intrare, o suită de busturi turnate în bronz, printre ele fiind și cel care-l evocă pe Mihai Viteazul. Este o realizare a sculptorului Marius Butunoiu<sup>54</sup>. În creația artistului remarcăm, ca o constantă preocupare, tema *Mihai Viteazul*. A folosit, în decursul anilor, diferite ipostaze și formule tehnice pentru a modela noi busturi, statui ecvestre, reliefuri etc. În acest context a realizat și o nouă machetă a unui monument pentru Ministerul Apărării Naționale. Și în acest caz adoptă soluția unei statui ecvestre.

În anul 1972, a fost amplasat, în localitatea Mihai Bravu, județul Giurgiu, un bust *Mihai Viteazul*. Lucrarea a fost modelată de sculptorul Ion Dămăceanu și turnată în bronz<sup>55</sup>. Un an mai târziu, a fost completată tema *Mihai Viteazul* prin macheta unei statui ecvestre, creație a sculptorului Mircea Spătaru<sup>56</sup>.

Sculptorul Gheorghe Adoc este realizatorul, în anul 1974, al medalionului *Mihai Viteazul*, având dimensiunea Ø 0,42 metri. Lucrarea, turnată în bronz, a fost expusă în cadrul Muzeului Arhivelor. În colecția aceleiași instituții se păstrează și macheta, turnată în gips patinat, a unei statui ecvestre *Mihai Viteazul*. Realizare a anilor '70, lucrarea a fost prezentată la concursul pentru un monument de for public obținând din partea juriului Premiul I. Până la urmă, deși solicitată de mai multe localități, lucrarea a rămas în stadiul de machetă<sup>57</sup>. În anul 1976, în cadrul manifestărilor dedicate semicentenarului Muzeului Arhivelor, în pivnița-lapidariu a Ansamblului Istoric Mihai Vodă a fost expusă și o machetă turnată în gips redându-l pe Mihai Viteazul în postura de conducător. Tot Gheorghe Adoc a realizat și un basorelief redând intrarea lui Mihai Viteazul în Alba-Iulia. Lucrarea a fost turnată în gips. Un exemplar a fost donat de autor Muzeului Arhivelor, iar un alt exemplar Muzeului mănăstirii Dealu.

<sup>51</sup> G. Mihăescu, E. Fruchter, C. Manolescu, *Târgoviște – ghid de oraș*, București, Editura Sport-Turism, 1982, p. 97; Florian Tucă, *Mircea Ciociu, op. cit.*, p. 372.

<sup>52</sup> D. Almaș, I. Scurtu, *Turism cu manualul de istorie*, București, Editura pentru Turism, 1973, p. 51; *Județele Patriei – Alba*, monografie, București, Editura Sport-Turism, 1980, p. 218–219; Mircea Buza, Ionel Hozoc, *Valea Sebeșului*, București, Editura Sport-Turism, 1985, p. 139; Marin Mihalache, *Oscar Han*, București, Editura Meridiane, 1985, p. 42, 60, 93 foto; Florian Tucă, *Mircea Ciociu, op. cit.*, p. 21–23; „Arta“, an XXI, nr. 7/1974, p. 6; an XXXV, nr. 12/1988, p. 8; Ioan V. Lupescu, *op. cit.*, p. 55–56.

<sup>53</sup> *Județele Patriei – Mehedinți*, monografie, București, Editura Sport-Turism, 1981, p. 258; Octavian Barbosa, *Dicționarul artiștilor români contemporani*, București, Editura Meridiane, 1976, p. 135; Florian Tucă, *Mircea Ciociu, op. cit.*, p. 350.

<sup>54</sup> Alina Ioana Șerbu, *op. cit.*, p. 83–85, coperta I; „Arta“, an XXXV, nr. 8/ 1988, p. 367; an XX, nr. 1/1974, p. 28.

<sup>55</sup> Florian Tucă, *Mircea Ciociu, op. cit.*, p. 267.

<sup>56</sup> „Arta“, an XX, nr. 4–5/1973, p. 21, foto; Ioana Vlasiu, *Momente din evoluția contemporană a sculpturii monumentale în România*, în „Studii și cercetări de istoria artei“, tom 25/1978, p. 170.

<sup>57</sup> Marina Preuiu, *Gabriela Manole Adoc–Gheorghe Adoc*, București, Editura Meridiane, 1987, p. 37, 38, 45, 46, 54, 55, 56, 57, 71, 72, 73–75; *Armata română în arta plastică*, Catalog, p. 31.

La expoziția din lunile octombrie–noiembrie 1974 au fost expuse următoarele lucrări referitoare la Mihai Viteazul: un relief, având dimensiunile 0,60 × 0,21 × 0,50 metri, realizare a sculptorului Marius Butunoiu<sup>58</sup>; un relief turnat în gips patinat, având dimensiunile 1,00 × 2,10 metri, intitulat *Luptele de la Călugăreni*, realizare a sculptorului Vladimir Sulschi<sup>59</sup>. Menționăm că în luna august 1972 la Medgidia a fost amplasat, în for public, un panou dăltuit în travertin de Deva tratând aceeași temă, creație a autorului menționat. În acest caz, dimensiunile sunt 1,10 × 0,30 × 1,60 metri. Pe latura din spate este plasată efigia lui Mihai Viteazul.

La 4 octombrie 1975, la Ciuta-Măgura, județul Buzău, a avut loc dezvelirea compoziției lui Gheorghe Coman definită ca *Fântâna lui Mihai*<sup>60</sup>. Este o lucrare de mari proporții, amplasată în apropierea șoselei Buzău–Nehoiu, cu o largă deschidere, invitând trecătorul la dialog cu elementele componente ale reliefului. Este o narațiune în piatră amintind de trecerea oștilor comandate de Mihai Viteazul pe drumul unificării tuturor Țărilor Române. În anul 1976, lucrarea a fost apreciată de Uniunea Artiștilor Plastici, fiind încununată cu Premiul pentru Artă Monumentală.

Pentru Palatul Princiar din Alba Iulia, sculptorul Horia Flămându a realizat o amplă compoziție, de 6 × 4 metri<sup>61</sup>. Relieful intitulat *Încoronarea lui Mihai Viteazul la Alba-Iulia* este turnat în bronz și a fost adosat pe peretele exterior al clădirii. Basorelieful a fost dezvelit în anul 1975.

Un vechi deziderat al clujenilor s-a împlinit în anul 1976, anul sărbătoririi a 375 ani de la Unirea Țărilor Române. În apropierea apei Someșului, într-o nouă piață a fost amplasat ansamblul conceput de Marius Butunoiu<sup>62</sup>. Monumentul este dominat de statuia ecvestră. Pe fațetele soclului este adosată o suită de basoreliefuri. La 17 decembrie 1976 au avut loc manifestările prilejuite de dezvelirea monumentului.

Tot în anul 1976, sculptorul Mircea Spătaru a realizat un relief care a fost turnat în bronz<sup>63</sup>. Ca o realizare a acestor ani reținem și sculptura *Mihai Viteazul*, de Vladimir Șetran<sup>64</sup>.

La mănăstirea Dealu, din județul Dâmbovița, în curtea exterioară, în apropierea intrării, a fost așezat, în anul 1976, bustul monumental *Mihai Viteazul*<sup>65</sup>. Lucrarea, turnată în bronz, poartă semnătura „Tudor Panait, 1976”. În comuna suburbană Mihai Viteazul, orașul Turda, județul Cluj, pe locul unde a fost ucis mișelește Mihai Viteazul, la 8 mai 1977 a fost dezvelit un obelisc, rod al colaborării artiștilor Marius Butunoiu și Vasile Rus Batin<sup>66</sup>.

<sup>58</sup> „Arta”, an XXI, nr. 11/1974, p. 28; *Armata...*, Catalog, p. 18, foto 33.

<sup>59</sup> *Armata...*, Catalog, p. 33; Florian Tucă, Mircea Cociu, *op. cit.*, p. 203.

<sup>60</sup> „Arta”, an XXV, nr. 3/1978, p. 33; Florian Tucă, Mircea Cociu, *op. cit.*, p. 134.

<sup>61</sup> „Arta”, an XXVI, nr. 10/1978, p. 10.

<sup>62</sup> Alina Ioana Șerbu, *op. cit.*, coperta I, p. 25, 34, 35, 39, 46, 52, 53, 60–61, 67, foto; „Arta”, an XXIII, nr. 2–3/1976, p. 4–5; Ioana Vlasiu, *op. cit.*, p. 150; Florian Tucă, Mircea Cociu, *op. cit.*, p. 144; *Județele Patriei – Cluj*, monografie, București, Editura Sport-Turism, 1980, p. 272; Octavian Barbosa, *op. cit.*, p. 88–89; „Pentru Patrie”, nr. 10/1982, p. 16.

<sup>63</sup> „Arta”, an XXIII, nr. 7–8/1976, p. 12; an XXIV, nr. 9/1977, p. 5; an XXV, nr. 6/1978 coperta; nr. 2–3/1976, p. 4–5.

<sup>64</sup> Adriana Topârceanu, *Dialog între istorie și artă*, București, Editura Militară, 1973, p. 45.

<sup>65</sup> G. Mihăescu, E. Fruchter, C. Manolescu, *op. cit.*, p. 97; Florian Tucă, Mircea Cociu, *op. cit.*, p. 372.

<sup>66</sup> „Tribuna”, an XXIV, nr. 27, 3 iulie 1980, p. 8; foto; Florian Tucă, Mircea Cociu, *op. cit.*, p. 267–268.

În tabăra de creație de la Măgura, județul Buzău, în anul 1979 sculptorul Corneliu Camarovschi a onorat cea de-a X-a ediție a taberei realizând, în piatră, statuia ecvestră *Mihai Viteazul*<sup>67</sup>.

La Salonul Municipal București, 1979–1980, sculptorul Emil Mereanu a expus un basorelief *Mihai Viteazul*, turnat în gips, cu dimensiunile de 1,10 × 0,75 × 0,30 metri<sup>68</sup>.

Pentru perioada premergătoare anilor '80 semnalăm următoarele creații: în clădirea Parlamentului, în holul de la intrare a fost expus bustul *Mihai Viteazul* turnat în bronz<sup>69</sup>. Lucrarea este semnată jos: „Gir“. La Iași, pentru fațada clădirii Arhivelor Statului au fost realizate efigiile mai multor domnitori<sup>70</sup>, printre care și cea a lui Mihai Viteazul.

Presă de specialitate a consemnat și creațiile sculptorilor: Ion Buzdugan, realizator al unui cap *Mihai Viteazul*<sup>71</sup>; Theodora Kițulescu, cu o lucrare *Mihai Viteazul*<sup>72</sup>; Florin Codre, realizatorul unei statui ecvestre *Mihai Viteazul*<sup>73</sup>, lucrare turnată în gips; Virgil Fulicea, autorul unei lucrări *Mihai Viteazul*<sup>74</sup>; Silvia Radu este realizatoarea unei lucrări dedicate evocării lui *Mihai Viteazul*<sup>75</sup>; Dumitru Căileanu este autorul unei compoziții *Mihai Viteazul*<sup>76</sup>.

Pe fațada noului edificiu al Arhivelor Statului din Cluj-Napoca a fost amplasat basorelieful de mari proporții redând sigiliul lui Mihai Viteazul<sup>77</sup>. Este o realizare în marmură albă a sculptorilor Ioan Mitrea și Aurel Terec. La 21 ianuarie 1981 a avut loc dezvelirea.

După multe concursuri, amănări, renunțări, în ultimă instanță lucrarea preconizată pentru orașul Sfântul Gheorghe, județul Covasna, a fost încredințată sculptorului Gheorghe Rădulescu Gir<sup>78</sup>. Este o compoziție de mari proporții, având ca element central o statuie ecvestră redându-l pe Mihai Viteazul, încadrat de cinci personaje pedestre, cei care i-au fost colaboratori apropiați în acțiunile anilor 1599–1601. Monumentul a fost dezvelit la 28 septembrie 1982 în Piața Libertății.

În anul 1986, la Slobozia, județul Ialomița, a avut loc dezvelirea bustului *Mihai Viteazul*, realizare a sculptorului Justin Năstase<sup>79</sup>.

Pentru orașul Caracal, sculptorul Rodion Gheorghită a realizat bustul *Mihai Viteazul*, lucrare turnată în bronz<sup>80</sup>. A fost dezvelit în anul 1986.

În comuna Brețcu, județul Covasna, la 20 iulie 1991 a avut loc dezvelirea bustului *Mihai Viteazul*, lucrare turnată în bronz<sup>81</sup>. La festivitate au participat reprezentanți ai Guvernului.

<sup>67</sup> „Arta“, an XXVIII, nr. 3/1980, p. 7; Florian Tucă, Mircea Cociu, *op. cit.*, p. 257–258.

<sup>68</sup> *Salonul de pictură, sculptură, gravură și artă decorativă al municipiului București 1979, decembrie 1979–ianuarie 1980*, p. 4.

<sup>69</sup> „Parlamentul“, an II, nr. 4 (37), 26 ianuarie 1993, p. 4–5.

<sup>70</sup> Medalioanele au fost realizate de sculptorul Vladimir Florea.

<sup>71</sup> „Arta“, an XXII, nr. 2/1975, p. 28, 30 foto.

<sup>72</sup> *Ibidem*, nr. 11/1975, p. 39.

<sup>73</sup> *Ibidem*, p. 4, foto.

<sup>74</sup> Alexandra Rus, *Sculptorul Virgil Fulicea*, în „Revista Muzeelor și Monumentelor-Muzee“, nr. 9/1982, p. 66–70; „Arta plastică“, an III, nr. 2/1956, p. 14.

<sup>75</sup> „Arta“, an XXVI, nr. 2–3/1979, p. 14.

<sup>76</sup> Emil Satco, *op. cit.*, p. 45–46.

<sup>77</sup> Florian Tucă, Mircea Cociu, *op. cit.*, p. 146, dimensiunea 3,70 × 3,70 metri; „România liberă“, 22 ianuarie 1981.

<sup>78</sup> Florian Tucă, Mircea Cociu, *op. cit.*, p. 335.

<sup>79</sup> „Flacăra“, an XXXV, nr. 24, 13 iunie 1986, p. 24, foto.

<sup>80</sup> „Săptămâna“, nr. 47, 22 noiembrie 1986.

<sup>81</sup> Emisiunea TV din 20 iulie 1991.

\*

Periplul realizat pentru a evidenția preocupările înaintașilor și cele ale contemporanilor de a cinste personalitatea lui Mihai Viteazul a încercat să sublinieze rolul comanditarilor, al artiștilor și al opiniei publice în promovarea lucrărilor valoroase, cu caracter peren, adevărate moșteniri ce constituie un patrimoniu care înobilează forul public sau instituțiile administrative, culturale etc. Ele oferă accesibilitate la actul cunoașterii, la profunza meditație pentru noile generații, datoare a prelua și a duce mai departe o asemenea moștenire, dar și de a completa această zestre.